

פרק ט'

"נאמנות ערביי ישראל למדינה

נמצאת ביחס ישר

לטנק הסורי הקרוב"

ה.ר. מילא תפקידים בכירים בנושאי מיעוטים בישראל, והוא מעדיף לשמור על אלמוניות.

פרופ' **ארנון סופר** מלמד בחוג לגיאוגרפיה באוניברסיטת חיפה ומפרסם רבות בסוגיית המיעוטים בישראל. מאמרו "שוויון זכויות מלא לערבים – היתכן?" ראה אור בגיליון 2/93 של **נתיב**.

פרופ' **עזרה זהר** היה יועץ לענייני התיישבות לסוכנות ולממשלה. המחבר הרבה לפרסם בנידון בספרות הקצועית. הסוגיה נידונה בהרחבה בספרו "**סדום או חלם**" הוצ' דביר 1987. ע"ז הוא חבר מערכת **נתיב** ומשתתף קבוע בכתב העת.

ערביי ישראל: אזרחי ישראל או גורם אירדנטי

ה. ר.

סוף משבר הזהות

ערבים אחרים, אינם מדברים יותר על “אזרחי ישראל הערבים” או על “ערביי ישראל”, אלא על הפלשתינים ש”בפנים”, כלומר אלה הממשיכים להתגורר בתוככי ה”מולדת הפלשתינית”, דהיינו במדינת ישראל. הכינוי “ערביי ישראלי” מעליב אותם, כפי שאמר פעם עבד אל-והאב דראושה, המכהן כחבר כנסת בכנסת ישראל. בשיחת טלפון שניהל עם מראיין בטלוויזיה הפלשתינית ביום שנערכו שם הבחירות למועצת הרשות הפלשתינית, הצהיר עבד אל-והאב דראושה שהוא מדבר בשם “הפלשתינים שבפנים”, “הפלשתינים של 1948”.

מונחים מעין אלה מעולם לא נשמעו בגלוי על ידי מנהיג ערבי ישראלי לפני עשור שנים, וגם לא פחות מזה. הם היו שגורים בניהם של מנהיגי המדינות הערביות שלחמו בישראל, וכן בפי הדוברים של ארגוני הטרור הפלשתינים, כגון מחברי הקול הקורא. אימוצם על ידי ערביי ישראל ונציגיהם בכנסת משמעותו היא אחת: ערביי ישראל עברו ממצב שהיתה בו מידה כלשהי של ישיבה על הגדר, להזדהות מלאה עם המטרות הגלויות והנסתרות של בני עמם. משבר הזהות נסתיים.

בעיית הזהות ליוותה באופן טבעי את ערביי ישראל מאז הקמתה של המדינה. אי גיוסם לצבא נתן בעצם הכרה ישראלית ממלכתית לבעיית הזהות הזאת. אולם בעבר, לפני שלושה וארבעה עשורים, הוצגו הדברים באופן כזה שלא היתה בו שום הטלת ספק, לא מן הצד הישראלי ולא מן הצד הערבי, בכך שערביי ישראל הם חלק ממדינת ישראל. הדילמה הזהותית הוצגה אז בצורה הדרמטית ביותר על ידי עבד אל-עזיז א-זעבי, איש מפ”ם, אשר אמר: “עמי לוחם במדינתנו”.

היום מחודדים הדברים עד הסוף: רוב ערביי ישראל אומר בגלוי מה שהיה ידוע כל הזמן, אך “טווייח” בסיסמאות מבית המדרש הישראלי, כי מדינת ישראל אינה מדינתו, ושהוא מוכן בדרך זו או אחרת להתחבר אל עמו גם אם זה לוחם נגד המדינה. גילויי השמחה הספונטניים ביישובים הערביים בזמן שנפלו הטילים על תל-אביב במלחמת המפרץ הם ביטוי למציאות שהיתה מוסווית בעבר אך בקושי. בימים שאחרי מלחמת ששת הימים נהגו לומר על ערביי ישראל שאין בהם אחד השמח על הפלת מטוס ערבי, או מצטער על הפלת מטוס ישראלי.

ב23 באפריל 1996 התפרסם בעיתון הערבי “א-צנארה” היוצא בנצרת קול קורא, שלשונו ותוכנו מאפיינים את הגישות הפוליטיות הרווחות היום בקרב ערביי ישראל, את יחסם כלפי המדינה, ואת שאיפותיהם ותוכניותיהם לעתיד. הקול הקורא הוא מטעם “הוועדה המכינה הזמנית לעריכת כנס השיבה (אל-עודה) וההגדרה העצמית”. ברשימת חברי הוועדה המכינה מופיעים אישים פלשתינים מוכרים שניהלו את התעמולה הפלסטינית באירופה ובארה”ב שנים רבות: קלוביס מקצוד, חמזה מגריבי, נציר ערורי, השאם שראבי ואחרים. עצם שמו של הכנס או הקונגרס המוצע מלמד על הרעיון שעומד מאחוריו: בין ערביי ישראל והערבים של יהודה, שומרון, עזה והפזורה הפלשתינית, יש זהות לאומית משותפת ומטרה לאומית אחת, המתמצית במלה אחת: “אלעודה” – השיבה, נוסח מוסכם לחיסולה של ישראל והחזרת הגלגל אחורנית אל התקופה שלפני 1948, כלומר החזרת הפליטים הערביים, בניהם ובני בניהם, אל תוך תחומי מדינת ישראל.

הביטוי השני, “הגדרה עצמית”, כשהוא נאמר על ידי ערביי ישראל, משמעותו הפיכת ערביי ישראל מאזרחי מדינת ישראל לקבוצה בעלת זהות לאומית נפרדת במדינה, כלומר קבוצה לאומית פלשתינית הקושרת את עצמה לפלשתינים האחרים, ותובעת לעצמה מעמד לאומי במסגרות טריטוריאליות. גם זה אינו אלא מרשם אלגנטי לחיסול ישראל, בשלב ראשון לפחות, כמדינה יהודית. כיצד מתקשר כרוז זה לערביי ישראל בנוסף לעובדה, החשובה כשלעצמה, של פרסומו בעיתון ערבי היוצא בישראל?

הכרוז מסביר שהיוזמה לקול הקורא באה משום שהסכמי אוסלו מאיימים לחסל את הבעיה הפלשתינית ולהסיר אותם מסדר היום, ובעיקר משום שהם מנציחים את קיומה של המדינה היהודית ונותנים לה לגיטימציה. יתר על כן, ההסכם מביא “להעלמתו של העם הפלשתיני שבפנים וניתוקו מן העם הפלשתיני שבחוץ”. המונחים “בפנים” ו”בחוץ” הם בעלי משמעות רבה. בשני העשורים האחרונים עברו ערביי ישראל טרנספורמציה גדולה: מנהיגיהם, אלה המייצגים אותם בכנסת, ודובריהם המופיעים בכלי התקשורת הערביים או המשוחחים עם

הוא פיתח בהמשך, בתשובה לשאלות הבאות אשר התייחסו למעמדם של ערביי ישראל במדינה ולאופייה הרצוי של המדינה בכלל. הוא אמר:

צריך להכיר בהם כמיעוט לאומי ולא כקבוצה של בני מיעוטים. זה נכון לגבי מישורים רבים. למשל חינוך: לתת להם לקבוע את תוכניות הלימוד שלהם ולהקים רשות שידור ערבית.

במילים אחרות, לתת לערבים במדינה אוטונומיה תרבותית מלאה עם כל הסממנים הלאומיים, ולמעשה לסלול את הדרך להקמתה של מדינה דו-לאומית. אשר לאופייה של המדינה, הדברים ברורים וחד-משמעיים. הם יוצאים מנקודת המוצא הערבית הקלסית השוללת את קיום היהודים כעם ורואה בהם רק קבוצה דתית, ועל כן היא שוללת מעיקרה ממילא את האפשרות של קיומם הלאומי במסגרת מדינית כלשהי. ואלה הם דבריו: “אין בעולם מדינה ליברלית שהיא של דת אחת. ישראל צריכה להיות מדינת כל אזרחיה, שתהיה מבוססת על הקשר האזרחי ולא הדתי”. דעה זו אינה דעת יחיד, ואין היא דווקא נחלתו הבלעדית של איש מפלגה ערבית לאומנית. נואף מצאלחה, איש מפלגת העבודה, היה הרבה יותר בהיר כאשר נשאל על ידי העיתון אותה שאלה עצמה: “כיום אופייה הוא יהודי ציוני, אבל אני חותר שיהיה אוניברסלי מבלי לפגוע ברוב היהודי. אני מאמין שהיא צריכה להיות מדינת כל אזרחיה”.

דברים אלה מייצגים השקפה שהלכה ורווחה בחוגים ערביים רחבים. היא זהה למעשה עם תפיסתם של חוגים מתרחבים והולכים בתנועה האיסלאמית. זו רואה ביהודים קבוצה דתית שמעמדה נקבע על ידי החוק המוסלמי. התביעה היהודית לקיום לאומי עצמאי היא על פי זה למעשה תביעה בלתי לגיטימית.

שפה אחת ודברים אחדים

משיכה בכיוון הפרדה תרבותית ממדינת ישראל בדרך להקמת מדינה שבה מועלמת הזהות היהודית בשם הסיסמה של שוויון אזרחי, אשר נתקבלה על דעתם של גורמים פוליטיים לא-שוליים בישראל, מעוגנת במציאות המשונה שבה קיימות בארץ שתי שפות רשמיות, ושקיים זרם חינוך ממלכתי ערבי. במציאות זוהי אוטונומיה תרבותית עם סממנים לאומיים מובהקים.

הסיסמה “מדינת כל אזרחיה” יכולה להיות תקפה בהחלט בתנאי שמדובר על זהות בין האזרחות לבין הממסד הלאומי. כלומר, יהיו כל הערבים בישראל ישראלים כמו שהצרפתים הם צרפתים. תהיה פה שפה רשמית אחת, היא השפה העברית, ומערכת חינוך אחת, היא מערכת החינוך העברית, והתרבות שעליה יצמחו כל האזרחים תהיה התרבות העברית. אילו ממשלת ישראל היתה נוהגת כך כבר ב-1948, לא הייתה מדינת ישראל עומדת בפני התביעה העולה מקרב האזרחים הערבים לפרק את עצמה. אפילו במקומות שהיהודים מקיימים זיקה לתרבות

על רקע זה ברורים מאוד דבריו של דראושה באותו שידור, שבו הוא חוזר כמה פעמים על ההצהרה שהוא מדבר בשם העם הפלשטיני “שבפנים”, ו”הפלשטינים של 1948”. אך יותר מכך גלויים הדברים בקול הקורא. כותביו ממשיכים ומציינים שבהסכמים שנעשו עם ישראל יש משום “הענקת כיסוי פלשטיני רשמי לישראל לחדור אל העולם הערבי”. המסקנה המתבקשת מכאן היא ש”ההתחייבויות הלאומיות שלנו הן לעמוד כנגד המצב הקיים ולשנותו, ואין זה משנה מה הם המכשולים, ואין זה משנה עד כמה צנועים וסמליים נראים הצעדים הראשונים, שכן המטרה היא להשאיר את שערי המאבק פתוחים בפני הדורות הבאים”. זוהי אפוא מטרת כינוסו של הקונגרס הפלשטיני המוצע, “שבו שתתפזר הפלשטינים בפנים ובחוץ ... כדי לבנות תנועה פלשטינית מאוחדת שתעמוד בפני החיסול הציוני, וכדי לפעול בצורה מסודרת ורצינית על מנת להחזיר את הזכות הפלשטינית המלאה”. ביטוי אחרון זה שייך גם הוא לסידרת המונחים הפלשטיניים שמשמעותם היא היפוך הגלגל של 1948, או במלים אחרות חיסול המדינה.

מדינת כל אזרחיה

דור הנוכחי של ערביי ישראל כבר השתחרר מהמוסכמות אשר הנחו את אבותיו, וראשונה בהן העובדה, מאוסה ככל שתהיה, שמדינת ישראל היא מדינה יהודית, ושלמעוט הערבי שבה יש זכויות שאינן מקובלות לגבי מיעוט לאומי. ברור שקשה היה לדרוש מן הערבים להזדהות עם מטרותיה של הציונות, אך הם נדרשו להיות אזרחים שומרי חוק. זה היה המינימום ההכרחי כדי לשמור על מערכת יחסים נסבלת בין המדינה היהודית לבין הערבים, שבאופן טבעי ליבם היה עם עמם יותר מאשר עם שכניהם היהודים.

בדור הנוכחי, שהוא כבר הדור השני והבוגר של ערבים אשר נולדו והתחנכו במדינת ישראל, דור שבו כבר לא קיימת שאלה של זהות – נשמעים קולות התובעים את שינוי אופייה של מדינת ישראל כולה. קולות אלה זוכים כיום אפילו לתמיכתם של חוגים פוליטיים ואינטלקטואליים בישראל, שבעבר הלא רחוק נחשבו בוודאי לגורמים המייצגים את שוליה הרדיקליים של האנטי-ציונות. הנוסחה המוצעת היא לא לראות במדינת ישראל את מדינת היהודים אלא “מדינת כל אזרחיה”. במילים אחרות, זוהי חזרה מתוחכמת על הרעיון האש”פי של “מדינה חילונית דמוקרטית”, כלומר מדינה אשר חוק השבות יבוטל בה, ואשר סיכוייה לשרוד כמדינה עם רוב יהודי הם אפסיים. אראז יופעלו חוקי הדמוקרטיה, והרוב הערבי הוא אשר יקבע את אופייה.

בהקשר זה ראויים לתשומת לב רבה דבריו של ד”ר עזמי בשארה, חבר כנסת חדש. כשבועיים לפני הבחירות שאל אותו העיתון “מעריב” עשר שאלות בנושא ערביי ישראל. על השאלה כיצד הוא רואה את תפקידם הפוליטי של ערביי ישראל, ענה בשארה: “לדאוג לאינטרסים שלהם תוך הצגת אופציה כללית לאופייה של מדינת ישראל”. את הרעיון הזה

עירון (ואדי עארה) לבין ראש העין. זוהי אוכלוסייה מוסלמית שלתנועה האיסלאמית יש בה אחיזה חזקה ביותר. אצל אוכלוסייה זו הריבוי הטבעי גבוה יותר מזה של האוכלוסייה המעורבת בגליל, והיא נהנית ממצב כלכלי טוב במיוחד. כמו כן נהנית אוכלוסייה זאת מרצף יישובי ערבי שאינו מופרע על ידי יישוב יהודי מאסיבי כלשהו. רצף זה של יישובים ערביים שולט לחלוטין על ציר התחבורה החשוב ביותר במרכז המדינה החוצה אותה מן המערב למזרח, ציר נחל עירון, והוא צמוד ללא חציצה ליישובים הערביים של השומרון. עד להקמת יישובי השומרון היהודים אחרי מלחמת ששת הימים, היו יישובי המשולש הישראליים המשך ישיר ליישוב הערבי של השומרון, שהרי הגבול שעבר בין היישובים היה גבול-מלחמה, ולא תוצאה של התפתחות טבעית כלשהי.

מכל הבחינות, היישוב הערבי של ה"משולש" מועד לפתח מגמות אירדנטיסטיות. האחידות הדתית האיסלאמית של יישוב מרכזי זה הפכה אותו בסיס להתפתחותה של פעילות איסלאמית מגוונת ורדיקלית. באם-אל-פחם ובבאקה-אל-גרביה קמו שתי מכללות איסלאמיות גדולות, שבהן מלמדים את מקצועות האיסלאם בשיטות מסורתיות, ומהן יוצאים כלי הקודש, אנשי המשפט המוסלמי ומורי הדת. מכללות אלה הן מעוזים לא רק לפעילות אקדמית, אלא גם לפעילות של התנועה האיסלאמית, שהיא תנועה חברתית-דתית-פוליטית אשר קשורה בטבורה לתנועות איסלאמיות מקבילות אצל הפלשתינים בייש. כמו החמאס, למשל, גם התנועה האיסלאמית מקיימת מערכת חינוך מקבילה, ועוסקת גם בשרותי רווחה פרטיים. לתנועה זו יש גם כתב עת בעל תפוצה גדולה, "צות אלחאק ואלחריה" (קול הצדק והחירות), ששמו מרמז על תוכנו. המסרים האיסלאמיים בכתב עת זה משולבים בחומר התקפה חריף על ישראל, והוא מבטא הזדהות מוחלטת עם המגמות האיסלאמיות הרדיקליות אצל הפלשתינים והעולם הערבי בכלל.

הריכוז השלישי של ערבים בישראל הוא של הבדווים בנגב. אצל אלה חל גידול האוכלוסין בממדים שאין לו תקדים, בעיקר בשל העובדה שריבוי הנשים נפוץ מאוד באוכלוסייה זו. אחרי מלחמת ששת הימים ניתן עידוד רב לריבוי נשים, שכן נשים מרצועת עזה, במוהר נמוך, היו זמינות לצורכי נישואין. אוכלוסיית הבדווים בנגב הוכפלה פי ששה מאז קום המדינה. התוצאה המיידית של התרבות זו מתבטאת בהשתלטות הבדווים על שטחים עצומים של קרקעות מדינה בעלות חשיבות אסטרטגית וכלכלית מן המדרגה הראשונה. הבדווים הפסיקו למעשה לנדוד, אך אוהליהם, וכן מגורי קבע מסוגים שונים, החל בפחון וכלה בבית אבן, פזורים בין באר שבע ורכס דרום מערב הר חברון, בין באר שבע ודימונה, ולאורך 17 ק"מ ברצועת הכביש באר-שבע-ניצנה שרוחבה כשלושה ק"מ. למעשה, שני כבישים ראשיים החוצים את הנגב לאורכו מצויים בשליטה בדווית, וכבר קרו מקרים שעורקי תחבורה אלה נחסמו על ידם.

יש להפריך אחת ולתמיד את הדעה המוטעית המושרשת בינינו שהבדווים שונים משאר ערביי ישראל משום שיש

היהודית, כמו למשל במסגרת בתי ספר פרטיים, הם אינם יכולים להתנתק מן הזרם הכללי של תביעות המדינה הלאומית מהם כאזרחים. אפשר שזוהי עתה ההזדמנות האחרונה לערוך ניתוח יסודי שיחסל אחת ולתמיד את השניות התרבותית-לאומית הקיימת במדינה. יש לערוך רפורמה באומץ לב לגבי השפה הרשמית ובמערכת החינוך. ראשית, לתקן את חוק השפה הרשמית ולקבוע שבמדינת ישראל קיימת רק שפה רשמית אחת: עברית. כל המסמכים הרשמיים, כל חוקי המדינה, יפורסמו רק בשפה זו. וזו גם תהיה שפת החינוך היחידה בבתי הספר. לצורכי תירות תשמש השפה האנגלית לצד העברית בשלטים ובשמות רחובות בלבד.

שנית, צריך שתהיה רק מערכת חינוך אחת עם תוכנית לימודים אחת: תוכנית לימודים עברית. מי שירצה להקים בית ספר פרטי יצטרך לעמוד גם הוא בקריטריונים של הממלכתיות היהודית הנשענת על השפה העברית ותרבותה – בדיוק כמו בצרפת, שממנה נלמדה הסיסמה "מדינת כל אזרחיה". זה הבסיס היחיד שבו יכולים הערבים לדבר על שוויון אזרחי. הסיסמה "מדינת כל אזרחיה" שאימצו ערביי ישראל אינה אלא כיסוי להפיכת המדינה למדינתם של הערבים והיהודים כשתי יישויות נפרדות, כשלב ראשון של מחיקת האופי הלאומי היהודי של המדינה לגמרי.

נתוני יסוד

ערביי ישראל מהווים כיום כ-עשרים אחוזים מאוכלוסיית המדינה. הריבוי הטבעי שלהם הנו מן הגבוהים בעולם, למעלה מ-3 אחוזים בשנה. באוכלוסיות מסוימות, כגון באוכלוסיית הבדווים בנגב, ריבוי זה מתקרב ל-4 אחוזים. האוכלוסייה הערבית בישראל מכפילה את עצמה בכל עשרים שנה. זוהי אוכלוסייה צעירה מאוד, עם חציון המצוי בתחום 15 שנים וחצי, והיא בעלת פוטנציאל אלקטורלי של קרוב ל-12 חברי כנסת, כלומר 10 אחוזים מכלל חברי הבית. בבחירות האחרונות היא מימשה כמעט לגמרי פוטנציאל זה.

ערביי ישראל מרוכזים בשלושה אזורים, שלכל אחד מהם חשיבות אסטרטגית וחשיבות כלל-לאומית ממדרגה ראשונה. בגליל, ובמיוחד בגליל המערבי, מרוכזת אוכלוסייה ערבית מעורבת מוסלמית-נוצרית עם רוב מוסלמי, שנצרת מהווה בשבילה מעין בירה פוליטית ותרבותית. הגליל המערבי לא נכלל בשעתו בתוכנית החלוקה, אולם משנכבש על ידי ישראל במלחמת השחרור, ובמיוחד לאחר 1967, השלימו תושביו הערבים עם העובדה שהוא חלק בלתי נפרד מן המדינה. דווקא הסכמי אוסלו, והרוח הלאומית השוטפת את ערביי ישראל, הוציאו את תוכנית החלוקה מקברה, וערביי הגליל, לבטח חלק מהם לפחות בשלב זה, חזרו להשתעשע באפשרות שהם ימצאו את עצמם במסגרת מדינה פלשתינית כלשהי. את אשר ההיגיון אינו עושה, עושה הרגש – מצרך נפוץ במזרח-התיכון.

הקבוצה הערבית השניה מרוכזת ב"משולש", בין נחל

סיכום

אם הכוונה היא להתמודד בהיקף היסטורי עם הבעיה של ערביי ישראל, יש לנקוט במדיניות אשר תינתן להם שוויון אזרחי מלא באמת. אך לשם כך הם יצטרכו לוותר על חלומות לאומיים, לוותר על שאיפות לאוטונומיה לאומית-תרבותית, ולהיות חלק בלתי נפרד מן המדינה הלאומית העברית. מכאן מתחייבות ההחלטות הבאות:

1. לקבוע את השפה העברית כשפה רשמית יחידה וכשפת החינוך העיקרית.
2. לקבוע תוכנית לימודים עברית ולפקח על יישומה הלכה למעשה בבתי הספר.
3. להטיל פיקוח מקסימלי על הבנייה, ולהפעיל את כל חוקי הבנייה על כל האזרחים באופן שווה.
4. לסיים אחת ולתמיד את קביעת תוכניות המתאר של כל הישובים, ולמנוע בכל מחיר חריגות מתוכניות מתאר אלה.
5. להכפיף את הווקף לביקורת המדינה, ולהעמידו תחת פיקוח ממשלתי צמוד כמו כל מוסד כלכלי-ציבורי אחר.

ברור לגמרי שאין זו תוכנית פשוטה, שהרי היא מתכוונת לקבוע מסגרת אזרחית משותפת לכל אזרחי המדינה, ולא יכולה להיות מסגרת אזרחית דו-ראשית. אך אפילו במצב הקיים יש דברים שמדינת ישראל, כמדינה יהודית, אינה יכולה ואינה צריכה לדרוש מאזרחיה הערבים: היא אינה יכולה לדרוש מהם ללחום בעמם, ואפילו לא להיות “נאמנים” למדינה – זוהי סיסמה ריקה ולא יותר. בתנאים הקיימים אפשר וצריך לדרוש מהם אך זאת: להיות אזרחים שומרי חוק. זהו המינימום שמעבר לו אי אפשר לקיים מערכת יחסים נסבלת. אי אפשר לדבר על מערכת יחסים אידיאלית במצב הקיים, שבו המטרה הסופית של האסטרטגים הערביים היא לבטל את קיומה של המדינה היהודית, ואין זה משנה מהי הטקטיקה ■

בהם רבים המשרתים בצה"ל. השרות בצה"ל הוא עבודה המפרנסת היטב את בעליה. הבדווי הנכנס לשרות בצה"ל מקבל משכורת של איש קבע מיום כניסתו למדים. אין לראות על כך בשרותם של בודדים במקצועות מסוימים בצה"ל ביטוי לשוני באופייה ובטבעה של האוכלוסייה הבדווית. הבדווים הם פלשתינים לכל דבר. בעבר אפשר היה להפריד בין אוכלוסייה זאת ובין אוכלוסיית הכפריים והעירוניים אילו השכילה המדינה להפעיל, לפחות בקרבם, מערכת חינוך נפרדת, עברית, באמצעות מורים יהודיים, למשל. אולם לא כך נעשו הדברים. המדינה הפעילה בקרב שבטי הבדווים את מערכת החינוך הערבי הנהוגה בשאר היישובים הערביים במדינה, והשתמשה במורים שהובאו מן הגליל והמשולש אשר החדירו לאט לאט ובעקביות, יחד עם ההוראה המקצועית, גם את מסגרות החשיבה הלאומיות הערביות-פלשתיניות.

ההשתלטות הבדווית על שטחים עצומים בנגב, המהווים את הרזרבה הקרקעית היחידה של מדינת ישראל, הנה בעיה מרכזית העומדת בפני כל ממשלה אחראית, שכן אין שום אפשרות רצינית לגשת לביצוען של תוכניות לפיתוח הנגב קודם להחזרת בעלותה המוחלטת של המדינה על שטחים אלה. התוכניות ליישב את הבדווים בערים (לא “עיריות” כפי שהדבר מתואר רשמית) סביב באר שבע הן הרות אסון, משום שערים אלה, על פיזורן הרב, מקיפות את באר שבע בטבעת רחבה, והן יחנקו את התפתחותה של עיר זו המהווה מנוף להתפתחות הכלכלית והיישובית של הנגב כולו.

כמו בנושא של תפיסת קרקעות המדינה, צריך להשקיע מאמץ מחשבתי ותכנוני רב, ולקבל החלטות עקרוניות, על מנת להיחלץ מן הרעה החולה של הקמת “עיריות” הבדווים.

מאז שנות השבעים המאוחרות עוברת כל האוכלוסייה המוסלמית בישראל (כ-80 אחוזים מכלל האוכלוסייה הערבית) תהליך של רדיקליזציה איסלאמית. ורדיקליזציה איסלאמית זו מוצאת את ביטוייה בשינוי נוסף באופייה של האוכלוסייה הבדווית, שהתמזגה כבר לגמרי במערכות החשיבה של התנועה האיסלאמית בישראל.

ערביי ישראל ותהליך השלום – המלצות למדיניות

ארנון סופר

פעולת "ועדת המעקב של ערביי ישראל" כ"ממשלה שבדרך"; פעולתן של ועדות לשיקום מסגדים ובתי קברות בכפרים נטושים; פעולת הוועדה למחקר ופיתוח למען החזרת התושבים הערבים לכפרים הנטושים – איקרית וברעם, ציפורי ואחרים; העלאת תביעות להחזרת קרקעות (3-4 מיליון דונם) או לחילופין – לפיצויים (בספרות הפלשתינאית מדובר בסכומים הנעים בין 25 ל-190 מיליארד דולר!); הפעלת לחצים חוזרים ונשנים להקמת אוניברסיטה ערבית בצפון; ניצול מתינותה של המדיניות הישראלית להסתה, הגובלת לעתים באנטישמיות; הקמת זעקה, בארץ ובעולם, בדבר קיפוח, לעתים ללא כל הצדקה; השמעת תביעות לשינוי אופיה של מדינת ישראל ממדינת העם היהודי למדינת כל אזרחיה (נושא הזוכה לתמיכה הולכת וגוברת בחוגי השמאל בארץ); ביצועם של מהלכים למען אוטונומיה תרבותית, חינוכית, תקשורתית, דתית ועוד.

סכנות אפשריות

עליית משקלה הדמוגרפי של האוכלוסייה הערבית בישראל השלכות על תחומים רבים. הגברת תביעותיהם בתחום זכויות הפרט, זכויות אזרחיות וזכויות לאומיות מלמדת כי ברור היכן דרישות אלה מתחילות, אך לא ברור היכן הן מסתיימות. תחושת הכוח האלקטורלי של המיגזר הערבי מחד גיסא, ותחושת אובדן הריבונות הישראלית – בשל שיקולים אלקטורליים – מאידך גיסא, מטרפדות כל ניסיון רציני לפתור את הבעיה במגזר זה.

ברור שלערביי ישראל כוח אלקטורלי עצום ומתעצם. ברור גם שאסור לאפשר מצב שברגע מסוים יתורגם כוח זה למהלכים שיסכנו את קיומה של המדינה היהודית והציונית. וכך, ההתרחשויות במזרח התיכון בכלל ומהלכי השלום האחרונים בפרט, מעלים מספר שאלות חשובות הנוגעות לערביי ישראל:

- אם האיסלאם הקיצוני ישתלט על מצרים, אלג'יר וירדן – כיצד יגיבו המוסלמים בישראל?

אוירת האופטימיות שהשתררה בציבור הישראלי בעקבות הסכמי אוסלו, התפרסמו גם התבטאויות רבות בנושא ערביי ישראל, ואלה נוסחיהן: "ערביי ישראל – הגשר לשלום"; "ערביי ישראל עומדים עכשיו לפני השתלבות סופית בחברה הישראלית"; "כל הסיבות וההתירוצים להפליית ערביי ישראל נעלמו, כולל הצורך באיכלוס הגליל, המשולש והנגב"; "ערביי ישראל הולכים ובונים את חלומם לחיות במדינה דו-לאומית או רב-לאומית"; "עם הקמת מדינה פלשתינאית יהיה מעמדם של ערביי ישראל כמעמד יהודי ארה"ב. תהיה להם מולדת יש"ם, כולל דגל, והם יהיו גאים בה ורשאים להגר אליה ברצונם".

האמנם? האם באמת הגענו לאחרית הימים?

נתוני יסוד

רביי ישראל (כולל ערביי ירושלים), מונים מיליון נפש ומהווים 19 אחוזים מכלל אוכלוסיית ישראל – שיעור מיעוטים גבוה בכל קנה מידה. אילו הצביעו עבור רשימה אחת לכנסת, היה להם פוטנציאל אלקטורלי של 12-15 חברי כנסת, וכבר כיום פועלים חברי הכנסת הערביים כשדולה מאוחדת בשורה של נושאים, בראשם הנושא הלאומי.

התחזית הדמוגרפית של "תוכנית 7 מיליון תושבי ישראל" צופה 1.5 מיליון תושבים ערביים, והתחזית של "תוכנית 8 מיליון תושבי ישראל" צופה 1.7 מיליון ערבים. ערביי ישראל מהווים כבר כיום רוב מוחלט בגליל התחתון המרכזי, באזור ואדי ערה והמשולש הקטן ובאזורים מסוימים בנגב הצפוני.

ממשלת ישראל מצידה אינה מפגינה ריבונות באזורים הנזכרים ובריכוזי אוכלוסייה ערבית אחרים, בכל הקשור לבנייה בלתי חוקית, פתרונות ליישוב פזורות הבדווים, תשלומי מס, ניהול תקין של המערכת המוניציפלית, וכו'.

תחושה של חולשת הריבונות הישראלית מזמינה פעילות ערבית בתחומים שונים, אשר המשכה בטווח הבינוני והרחוק עלול להיות מסוכן. פעילות זו כוללת את המרכיבים הבאים:

— על בסיס אישי, דתי, כלכלי ולאומי, משמשים קרקע פוריה להקמת תנועות קיצוניות. המצב המתואר בזאת עלול לעורר תהליכי התבדלות חינוכיים, דתיים, משפטיים, חברתיים ופוליטיים, וכן ביטויים לאומיים שחלקם חריפים מאוד. כמו כן, הוא כבר מביא לפנייה לגופי חוץ זרים ולסיוע בינלאומי (למשל, בריטי, צרפתי, גרמני ואמריקאי) — והכל בטענה של קיפוח מוניציפלי.

יש לזכור כי המיגזר הערבי היווה את לשון המאזניים הפוליטית בשנת 1992, בבחירות 1996 עלה מאוד משקלו הפוליטי, ובשנים הבאות צפוי כי הוא ימשיך לעלות.

לחצים לאוטונומיה

מגמות להיפרדות או לאוטונומיות טריטוריאליות מתקיימות אצל כל המיעוטים על פני כדור הארץ, וקשה להניח שהן ידלגו על ערביי ישראל דווקא, שהם קבוצה בלתי נטמעת, בעלת מודעות פוליטית גבוהה, מרוכזת בטריטוריות מוגדרות ביותר (בהן יש לה רוב של 60-90 אחוזים), בעלת מימסד מאורגן משלה ומאסה דמוגרפית משמעותית. זוהי אוכלוסייה הנדחית על ידי קבוצות הרוב (או מרביתה) בתחומי תעסוקה, חברה ותרבות, וחשה קיפוח ואי שביעות רצון.

השאלה היא אם האוטונומיה תהיה מוגבלת לתחומים תרבותיים, חינוכיים, דתיים וחברתיים, או שתהיה לה דינמיקה משלה. החשש, קטן ככל שיהיה, שמא בעקבות האוטונומיה יועלו דרישות קיצוניות להיפרדות או להקמת פדרציה — מחייב את הצד היהודי לקבל החלטות שימנעו אפשרות כזו (כגון: איכלוס יהודי מוגבר של הגליל והמשולש, והגברת קשריהם של אזורים אלה עם הטבור היהודי).

זכויות אזרחיות וזכויות לאומיות

ממשלת ישראל הכירה בפערים הקיימים בין יהודים לערבים בתחום זכויות הפרט, וכיום, יותר מבעבר, נעשים מאמצים לסגירתם. בהנחה שמגמה זו תימשך ותביא לסגירת הפערים, עדיין יש לקחת בחשבון העלאת דרישות לשוויון זכויות לאומי, דהיינו — להכרה בערביי ישראל כמיעוט לאומי בטריטוריות משלו, או הפיכת מדינת ישראל למדינה דו-לאומית. פירוש הדבר הוא הכנסת שינויים בדגל, בהימנון, בחוק השבות וביתר הסממנים היהודים-ציוניים של המדינה.

העימות בסוגייה זו הוא בלתי נמנע, וכל הפלפול בדבר התיישבותם כביכול של ערכי מדינה דמוקרטית עם ערכי מדינה ציונית ויהודית, לא יסייע לעמוד מול המציאות. פעילויות רבות של ערביי ישראל בעבר הקרוב ובהווה מבטאות את הדגשת הלאומיות הערבית ובניית המערכת הלאומית הנפרדת. פעילויות כאלה הן למשל הניסיונות לבנות מערכת יחסי חוץ עצמאית, להחיות את המורשת הפלשתינאית, להקים מוסדות מימשל עצמאיים (כמו

- כיצד תופסים בני נוער ערבים בישראל את נסיגת צה"ל משי"ע? האם הם רואים בה נסיגה כביטוי לרצון טוב וכמיהה לשלום או שמא בעיניהם נמלט צה"ל מפני משליכי אבנים בני 8-15?
- אם אמנם תאמץ ישראל את "מודל המזרח התיכון החדש" של שמעון פרס, ותפתח את גבולותיה לרווחה, האם לא קיימת סכנה כי תישטף על ידי מאות ואלפי תיירים ערבים, נהגים, מממשי זכות השיבה ועובדים שיוזמו אליה באלפיהם (ויתוספו לאוכלוסייה הערבית המקומית)?
- האין סכנה שהתוצרת החקלאית אשר תיכנס ארצה, תדחק את המעט שנותר מן החקלאות וההתיישבות היהודית המפוארת?
- אם אמנם תתמוטט החקלאות היהודית, האם לא עלולים השטחים החקלאיים הנטושים להיתפס על ידי ערבים (נוודים או אחרים), שכלכלתם אינה מבוססת על השיקולים המערביים?
- האין סכנה כי גבולות פתוחים יגבירו את יבוא הסמים לישראל?

הבעיה הדמוגרפית

ג אם יופחת ממספרם של ערביי ישראל מספרם של הדרוזים, הנוצרים, ערביי ירושלים (המהווים תופעה חריגה) והבדווים הבלתי לאומיים — עדיין ייוותרו, בנתוני 1996, כ-660,000 מוסלמים ברחבי המשולש, הנגב והגליל. לקבוצה זו ריבוי טבעי מן הגבוהים בעולם, ובעוד כ-15 שנה היא תמנה מיליון נפש (וזאת, בהנחה שאין מממשים את "זכות השיבה"), ובמרחבים מסוימים תהווה רוב מוחץ.

ברמה המשפחתית, משמעות הדבר היא מספר ילדים גבוה ומספר מפרנסים קטן, כלומר — הכנסה נמוכה לנפש ועוני יחסי. האוכלוסייה הענייה, מטבע הדברים תפנה אצבע מאשימה כלפי השלטון היהודי.

ברמה המוניציפלית, תגורר הכנסתם הפורמלית הנמוכה של התושבים גביית מיסים נמוכה יותר לרשויות המקומיות והממשלתיות. דבר זה יביא להתפשטות נרחבת של היישובים הערביים בבתיים חד-קומתיים, בלא גיבוי בהכנסותיהן של הרשויות, ולהתמוטטות המערכת המוניציפלית אשר תלווה בתביעות גדולות לסיוע ממשלתי. הבתים החד-קומתיים המתרבים בכפרים הערביים, נותרים לעתים ללא תשתית סבירה של כבישים ומדרכות, מערכות מים, ביוב, חשמל וטלפונים ושירותים חינוכיים ואחרים. תוצאת הלואי של התפתחות זו היא גידול במימדי הפשיעה, כשהאשמה שוב מוטחת כולה בשלטון היהודי.

ברמה הלאומית, יוצר הגידול הדמוגרפי שינויים ביחסי הכוחות בין המוסלמים ששיעור ריבויים גבוה (ובעיקר בקרב הבדווים), לבין הנוצרים והדרוזים שמספרם היחסי קטן. הגידול הדמוגרפי גורם גם לתחושת עצמאות וכוך, ועלול להקשות על אכיפת החוק, על היבטיו השונים, בריכוזים הערביים. תחושת עוצמה בצירוף תסכול ומרירות

- בעת ובעונה אחת יש להגביר את הריבונות הישראלית במרחבי המיגור הערבי. כלומר, לעשות למען נוכחות גוברת של נציגי הריבונות הישראלית – תחנות משטרה ומוסדות ממשלה כמו המוסד לביטוח לאומי ורשויות מס הכנסה, כשעל מבניהם מתנוסס הדגל הלאומי. יש להעמיק את הגבייה לכל צורותיה, ולאכוף את החוק ללא משוא פנים.
- יש להפעיל את החוק נגד כל התנועות הפועלות לקעקע את מדינת ישראל, דוגמת ועדי הפעולה למען המסגדים והכפרים, הווקף וכו’.
- יש לערוך פעולות הסברה מקיפות באשר לזעקת הקיפוח, תוך דיון אמיתי במאמצי השלטון להביא לשיוויון זכויות ולקידום המיגור הערבי.
- יש להמשיך בפעילות ההתיישבות ביישובי “הכוכבים”. יישובים אלה הם בסיסי ההתפשטות היהודית באזור המשולש ובוואדי ערה, ואין להפסיק את התרחבותם. בניית הערים עירון וחריש צריכה להיות סיסמתה של תקופת סוף שנות ה-90, בניגוד למדיניות הרווחת, כאילו מה שטוב לתל-אביב – טוב למדינת ישראל. יש לחזור למדיניות פיזור האוכלוסייה וטיפוח הפריפריה, שכן זו תועיל, בסופו של דבר, גם לתל-אביב, בהפחתת לחצי האוכלוסייה עליה.
- יש להשקיע במיגור הערבי באופן נקודתי – בתיעוש, חינוך ופיתוח מקומות עבודה למשכילים.
- יש לסגור לחלוטין את מדינת ישראל בגבולות שיוסכם עליהם. על פתיחת הגבולות להיות מבוקרת וזהירה, ובעניין זה אין להעמיד את השיקול הכלכלי לפני השיקולים האחרים.

כיצד לממש את האסטרטגיה המוצעת?

די ליישם את קווי הפעולה המוצעים, יש להקים צוות מקצועי אשר יפעל במהירות לגיבוש מדיניות ושלבי ביצוע, תוך ראייה כוללת של צרכי המגזר הערבי על כל היבטיו – הדמוגרפיים, גיאוגרפיים, מוניציפליים, ואלה הקשורים בתיעוש ובמערכת הביטחון. על צוות מקצועי זה לסיים את עבודתו במהירות ולקבל את אישור הממשלה להתחיל מיידית במימוש העקרונות. על הצוות ללוות את מבצעי התוכנית, לעדכנה על פי ההתפתחות בשטח, ולקבל גיבוי מהממשלה.

חברי הצוות יהיו אנשי מקצוע (ציוניים!) מתחומי ביטחון הפנים, משטרה, יחידות העורף, תקשורת, גיאוגרפיה ודמוגרפיה, ומן התחומים המוניציפליים – קרקעות, שיוך, תיעוש, רווחה וחינוך.

בבחירות האחרונות הצביע המיגור הערבי ריבוי למפלגת העבודה, לשמאל ולמפלגות הערביות. לראשונה בתולדות מדינת ישראל כדאי לחדול מלהתייחס לערביי ישראל כאל ‘בחרים’ ולשחדם בדרכים שונות (כולל ויתורים בנושאי חוק). יש להתחיל להתייחס אליהם באופן ענייני, כאל אזרחים ■

“ועדת המעקב של ערביי ישראל” ומוסדותיה המגוונים), להכיר במכללה המוסלמית באום-אל-פאחם כאוניברסיטה לכל דבר, לבנות מחלקת חינוך ערבי נפרדת, להקים תחנת שידור נפרדת, וכאמור לעיל, להקים אוניברסיטה ערבית בצפון הארץ.

אין מדובר במהלכים כוחניים אלימים אלא בפעולה מתמשכת הקוצרת פירות בהדרגה ובהתמדה, תוך ניצול הדמוקרטיה לקידום מטרותיה.

מסקנות

תהליך השלום מגביר ועלול להגביר אף יותר את החיכוך היהודי-ערבי בתוך ישראל, וזאת בשל שתי סיבות עיקריות: ויתורים מפליגים לערביי ישראל עלולים להביא, בסופו של דבר, לתגובה אנטי-ערבית חריפה במיגור היהודי, וזו עלולה להתבטא בחיכוך כזה או אחר וגם בהקמתה של מפלגה אנטי-ערבית מוצהרת; תהליך השלום מגביר במיגור הערבי את הציפיות לפתרון מהיר של כל המצוקות. אבל השוויון האזרחי המיוחל לא יוכל להתממש במהירות המצופה, וזאת מסיבות אוביקטיביות – חברתיות, כלכליות וגיאוגרפיות (של שוליים ערביים ומרכז יהודי).

אפילו בהנחה שהתחזית האופטימית תתממש – השפע הכלכלי ידחה את סיכויי ההפרדות, החשש הדמוגרפי יתברר כפרנויה למול גלי עלייה יהודית מכל קצות העולם, האיסלאם ידעך ונפגעי 1948 יקבלו את הפיצויים המגיעים להם – האם בכך יקיץ הקץ על הדרישה להפוך את המדינה למדינת כל אזרחיה?

נראה כי תביעה זו דווקא תתחזק. מצד שני, תביעה לשינוי אופיה היהודי-ציוני של ישראל תיתקל בשלילה יהודית תקיפה (גם אם השמאל הישראלי בחלקו מוכן לקבל תביעה זו כבר כיום), וחיכוך בנושא זה לא ירד מסדר היום הישראלי. יתרה מזו, מדינה פלשתינאית סמוכה לגבול תקרין יתר לאומיות ותחושת כוח ותגביר את הדרישה לשינוי אופיה של ישראל. הצפת ישראל במאות ואלפי תיירים ועובדים ערבים רק תגביר את תחושת הכוח הערבי במרחב, ותיתן לו ביטוי מעשי. התמוטטות החקלאות היהודית תדגיש את האופי העירוני של החברה היהודית יותר מאי פעם ואת היצמדותה לקו החוף הימי-תיכוני, ותזכיר מן הסתם את הממלכה הצלבנית וגורלה.

מה לעשות אפוא?

די להתמודד עם הבעיות המוצגות, יש לנקוט כמה פעולות:

- יש לקיים מאבק מתמיד ועיקבי להשוואת זכויותיהם של ערביי ישראל בכל התחומים האזרחיים, ולהגברת שילובם של הצעירים והמשכילים מבין המוסלמים, הנוצרים והדרוזים בכלכלה ובחברה. כך תיווצר במיגור הערבי שיכבה מובילה ומנהיגה, שתסייע ליצירת דוקים מאוזן בין בני המיעוטים לבין שלטונות המדינה.

מדינת “אזור הביקוש הגבוה”

עזרה זהר

ידועות גרמו לו, ואם יש רצון להיחלץ מהמצב חובה למנותן אחת לאחת, כדי להימנע מהן בעתיד.

גורם הכישלון החשוב מכל הוא המשטר הבולשביקי ששרר בארץ במשך כל שנות שלטונה של מפא”י ובמשך חלק לא מבוטל משנות שלטונו של הליכוד. המשטר סבר אז שכל עשייה חייבת להיות לא רק מתוכננת, אלא גם מבוצעת בידי הממשלה או בידי שלוחותיה. במילים אחרות, כל התיישבות חדשה חייבת להיות מאושרת על ידי הממשלה ולהתבצע על פי הכללים שזו קבעה.

כך למשל, נוצר המושב – צורת התיישבות שאין לה אח ורע בעולם והיא מתוכננת ובנויה כך שלא תוכל לגדול. המושב הוא הכפר החקלאי היחיד בעולם שממנו מגרשים את הבנים – למעט בן אחד נבחר – בהגיעם לבגרות. בשנות ה-80, בעת שהושקעו מאמצים להגדיל את האוכלוסייה היהודית בגליל, הכריז נציג הסוכנות היהודית שם, ש”במושבי הגליל ישנם 3000 בנים המהווים פצצת זמן, ויש לסלקם מן הגליל”. במושבים אחדים בגליל, בהם עברו התושבים לבתים חדשים, היו מי שפוצצו את הבתים הישנים מחשש שהבנים יפלו אליהם ולא יעזבו את המושב, בניגוד לתוכנית. לולא תקנות אלה, ששמרו את המושבים בהיקף המגוון של 40-60 משפחות כל אחד, יכולים היו רבים מהם להפוך לכפרים משגשגים, בני מאות משפחות, שבהם שירותים משופרים, מקורות פרנסה מגוונים וכוח משיכה לאוכלוסייה שבמרכז הארץ.

מינהל מקרקעי ישראל מצידו, נהג לכל אורך השנים כחנווני קטן וקמצן, שאינו מרשה ליהודים בודדים או לקבוצות בלתי מאורגנות (כולל גופים מאורגנים רבים), להתיישב על קרקע בור או קרקע סלעית בגליל. בעת שערכים ודרושים הרחיבו את כפריהם כרצונם, על חשבון אדמות מדינה, ולמעשה לא נתקלו בשום התנגדות כלפי יהודים היה המינהל נוקשה, עד כדי הורדת פולשים מן הקרקע בעזרת המשטרה. בתקופה שבה שימש אריאל שרון שר החקלאות, הוקמו בגליל כ-60 יישובים, אשר עיקרם מיצפים. גם בהם יש, כמובן, ועדת קבלה, ולכן לא פלא שבחלקם הגדול לא התמלאה מיכסת האיכלוס ונותרו שטחים ריקים, כשלתושביהם נעים וחמים ביישוב “קטן ונחמד”.

מכה קשה להתיישבות ההיקפית היתה הקמתן של “עיריות הפיתוח”, תוך הבאת עולים הישר מן האונייה למקום שומם שבו נדרשו לעשיית המעשה הציוני. רבים מן הוותיקים טענו אז שמצבם של העולים המובאים כך לעיריות הפיתוח, טוב יותר מן הגורל שהיה נחלתם שלהם,

יזור אוכלוסייה”, כיעד לאומי ראשון במעלה, נקבע עוד בימיה של ממשלת בר-גוריון הראשונה, וכל ממשלות ישראל עד 1992, ללא יוצא מן הכלל, ראו בו את אחת ממטרותיהן החשובות. עניין זה הפך לכורח ציוני ממדרגה ראשונה, בשל סיבות רבות, שיקרן מוכרות ומובנות מאליהן: מדינה קטנה בשטחה כישראל אינה מיטיבה עם עצמה בקיימה צפיפות אוכלוסייה בלתי נסבלת ברצועת חוף צרה; מדינה הנתונה בסכנת מלחמה אינה יכולה להרשות לעצמה ריכוז אוכלוסייה כה צפוף בשטח כה זעיר, עד כדי “הזמנת” מתקפת טילים בעלי ראשי חץ מסוגים שונים; ולבסוף, מדינה יהודית שגבולותיה אינם מוכרים על ידי שכנותיה ועל ידי מדינות רבות בעולם, אינה צריכה להשאיר אזורים נרחבים ריקים מיהודים או בעלי אוכלוסייה יהודית דלילה, בעת שתושביה הערבים הולכים ומתרבים, על כל הסיכונים העלולים לנבוע מכך.¹

★

חרף חשיבותו של פיזור האוכלוסייה בעיני כל הממשלות במשך 40 שנה – נותר יעד זה בגדר כישלון כבד. על אף שמחוזות הדרום והצפון מהווים יחדיו כ-70 אחוזים משטחה של ישראל ויותר מ-80 אחוזים משטחה בלא יהודה ושומרון – מספר היהודים המתגוררים בהם הוא מיזערי: במחוז הצפון – פחות מ-10 אחוזים מן האוכלוסייה היהודית בארץ, ובמחוז הדרום – כ-14 אחוזים, וביחד – פחות מרבע מן האוכלוסייה! אלמלא עמק יזרעאל בצפון ואזור אשדוד-אשקלון בדרום, היה שיעור זה נמוך באופן משמעותי. יתר על כן, במחוז הצפון כבר היום היחס בין מספר התושבים היהודים למספר התושבים הערבים הוא 1:1, ואילו בדרום, מהווים הערבים 13 אחוזים מן האוכלוסייה.

תחזית דמוגרפית לשנת 2020 קובעת כי אם לא תנקוט הממשלה צעדים דרסטיים לשינוי המצב, תימנה אוכלוסיית הגליל בשנה הנזכרת 61 אחוזים ערבים לעומת 39 אחוזים יהודים. גם במחוז הדרום ילך שיעור היהודים ויקטן, לעומת שיעור הערבים שכמעט יכפיל את עצמו, מ-13 אחוזים ל-24 אחוזים. נתונים אלה מסמנים את גבולותיה של מדינת ישראל, ומלמדים כי מדינת היהודים מרוכזת למעשה ברצועת חוף צרה בין חדרה לגדרה, עם שלוחות בחיפה ובירושלים.

אלא שבמקרה הנדון – הכישלון אינו יתום. סיבות

¹ אין זה מפתיע אפוא שממשלת “העבודה-מרצ” שהוקמה בשנת 1992, אשר ביקשה לה פוך את ישראל למדינה יהודית למדינת “כל יושביה”, ריכזה את הבנייה המסיבית, עקב התגברות העלייה ממדינות חבר העמים, בעיקר במרכז הארץ, אזור שזכה לכינוי “אזור הבני קוש הגבוה” או “דגם הונגרי” בלשונו של שמעון פרס.

להתייחס לעניין פיזור האוכלוסייה בראייה חדשה, תוך הבנה שהדרך הנכונה להגשמת הרעיון, לא זו בלבד שתעודד אנשים לגור בדרום ובצפון – אלא שתביא לנהירה לאזורים אלה.

ראשית, יש לעסוק בפיתוח התחבורה. גם במקרה הטוב, כשיש כביש מהיר ומשופר, אורכת כיום הנסיעה מבאר-שבע או מכרמיאל לאזור המרכז, כשעה עד שעה וחצי לפחות בכל כיוון. מכאן, שיש להקים בהקדם רשת רכבות מודרנית, המסוגלת להסיע במהירות המוני נוסעים. אולם, הרכבת שלנו היום מזכירה יותר את הרכבת מזמן הטורקים מאשר רכבת אירופית מודרנית. היא לא זכתה לקידום ולפיתוח, אם משום החשש של הפוליטיקאים מפני אנשי “אגד”, ואם בשל סיבות אחרות.

מתחילת שנות השבעים מבטיחים לנו כי הנה, הנה, בונים רכבת מהירה – אך לבסוף קובע פקיד כלשהו באוצר ש”זה לא משתלם” והעניין נגנז. ב-25 ביולי 1975, למשל, פורסמה בעיתון “הארץ” ידיעה בדבר “תוכנית למסילת ברזל מתל-אביב לירושלים ב-120 מיליון דולר”. חברות זרות רבות ביקשו לבנות או להשתתף בבניית רכבת בישראל – אך על פי ההשקפה הבולשביקית, רכבת היא “נחלת העם כולו”, ומוטב שלא תהיה כלל מאשר שתהיה פרטית. משנת 1974 מוקמות ועדות שונות לדון בנושא הרכבת לאילת, ובכל פעם מתברר שזו “לא כדאית”. על פי הכללים הנקוטים בישראל הסוציאליסטית, אין בודקים מה תהיה תרומתה של הרכבת לפיתוח אזור כלשהו, אלא רק מחשבים כמה טונות משא יש להעביר באמצעותה.

כיום נוסעת ברחבי צרפת ובמדינות השכנות לה רכבת הקרויה TGV (Transport Grand Vitesse) – המגיעה למהירות של עד 350 ק”מ לשעה (!). רכבת זו שינתה את הרגלי החיים בצרפת. הנסיעה מליל בצפון, המרוחקת מאות קילומטרים מפריס, נמשכת 55 דקות, ובעיתונות הצרפתית כותבים על אנשים המתגוררים בליל ומבקשים לעבוד בפריס. בתרגום לגיאוגרפיה הישראלית, ניתן אפוא לקבוע שרכבת מהירה מכרמיאל תגיע לתל-אביב בתוך מחצית השעה, וכך גם רכבת מבאר-שבע, חיפה וירושלים. במילים אחרות, במונחים של זמן, כרמיאל לא תהיה מרוחקת מתל-אביב יותר מאשר ראש-העין, והדבר יאפשר למאות אלפים להיחלץ מן המרכז החם, הצפוף והמזוהם ולהתפרס במרחבי הגליל או הנגב. יתר על כן, רכבת כזו תאפשר להעביר את שדה התעופה הבינלאומי לנבטים, שכן הנסיעה משם לתל-אביב או לירושלים לא תארך יותר ממחצית השעה.

בניית רכבת כזו תעלה כמובן הרבה מאוד כסף, אולי אף לא תישא את עצמה מבחינה כלכלית. אך לעומת זאת, עלות הקמתה והפעלתה תהיה נמוכה יותר מעלות הסובידייות הישירות והעקיפות ששולמו ל”אגד” בעשור האחרון בלבד. ואם היא תזדקק לתמיכה ממשלתית, לא יהיה זה גרוע יותר מהענקת הסובסידיה הממשלתית הנוכחית ל”אגד”, הנותן שירות איטי ובלתי מודרני. אם יש משהו שכדאי לסבסד, ושעדיין מסובסד במדינות רבות, הרי שזוהי רכבת אשר תביא לפיזור האוכלוסייה. אם לא ייעשה הדבר ואם תימשך ההיסמכות על חישוביהם של פקידי אוצר צרי

עת באו ארצה בשנות השלושים. בתיה גור, אשר שימשה מורה-חיילת באחת מעיירות הפיתוח בנגב, עמדה על ההבדל בין שני סוגי העולים: אלה שבאו בשנות העשרים או השלושים, התגוררו באוהלים והתקיימו על לחם צר ומים לחץ – עשו זאת מרצונם, בהכרה מלאה ובהתלהבות נעורים, ולא ניתן להשוותם לאנשים מבוגרים, שנתקעו במקום אשר לא ידעו היכן הוא, ושלא הבינו על שום מה נגזר עליהם לחיות דווקא בו, בעוד האשכנזים הוותיקים נהנים בתל-אביב.

בעיירות הפיתוח החלה להתרחש “סלקציה שלילית”, כלומר, מי שיכול היה להשיג את הפתק שאיפשר לו לעקור למרכז, ברח – ונותרה בעיקר אוכלוסייה נחשלת. נוסף על כך, לא היו בהן מקורות פרנסה רציניים, משום שבעקבות חוק “עידוד השקעות הון” באזור פיתוח א’ הגיעו לשם תעשיות מעטות, לעתים עלובות, שלא היה בכוחן להתקיים בלא תמיכה ממשלתית קבועה, ולא יכולות היו לשלם משכורת הוגנת – כך שגם מבחינה זו התרחשה סלקציה שלילית. במשך שנים רבות הוקמו בעיירות אלה רק בתים של משרד השיכון, לאו דוקא מסוג א’, ולא הותרה הקמתם של בתים צמודי קרקע בבנייה עצמית, למרות שבנגב אין כל מחסור בקרקע.

על כל אלה נוסף עניין התחבורה למרכז הארץ. במשך שנים רבות היו האוטובוסים של “אגד” אמצעי התחבורה הכמעט בלעדי מעיירות הפיתוח ואלהן. הקואופרטיב מצידו, בדרך כלל לא שלח לשם את האוטובוסים החדשים והמשוכללים ביותר. כך הפכה הנסיעה למרכז הארץ לעינוי ארוך ומייגע. מאוחר יותר, בתקופת ממשלתו הראשונה של מנחם בגין, אשר הפחיתה את המיסים על מכוניות פרטיות קטנות, החלו התושבים לרכוש מכוניות. אז התברר להם שהנסיעה בכבישים שלהם, שמצבם לעתים אינו משופר והבטיחות אינה הצד החזק שלהם, אינה מאפשרת למעשה לעבוד בעיר הגדולה או ליהנות דרך קבע מקניות או ממופעי תרבות בה.

עניין הכבישים הוא עוד מאפיין של הבולשביזם מן האסכולה הישראלית. בזמנו הסביר אחד מאנשי האוצר הבכירים מדוע אין כביש מהיר וטוב לקריית-שמונה, ומדוע חייבים לסבסד לתעשיות השונות את ההובלה לשם וחזרה, באמרו: “על הכביש כל אחד יכול לנסוע, אך סובסידיה אנחנו נותנים למי שאנחנו רוצים”. וכך, הכביש הדר-מסלולי לבאר-שבע – הגם שלא ממש מהיר וחדיש – הושלם לאחר למעלה מ-40 שנה מאז שקמה המדינה! ואילו הכביש לקריית-שמונה – מצבו עלוב עד היום. שניהם אינם מעודדים פיזור אוכלוסייה. רק בתקופת ממשלתו השנייה של יצחק שמיר החל תכנון בקנה מידה רחב של כבישים מהירים, והוחל בהקמתם החלקית – בעיקר במרכז.

צירופם של גורמים אלה – התיישבות ממשלתית בלעדית המונחית על ידי השקפות עולם מיושנות; עיירות פיתוח שנידונו לנחשלות; היעדר תחבורה סבירה; מדיניות קרקע מטופשת – גרם לכישלון, והותיר את “פיזור האוכלוסייה” בבחינת סיסמה חסרת משמעות.

כדי להימנע מאסון אקולוגי, ביטחוני ומדיני, יש אפוא

אופקים – יהיה קשה להימלט מהסכנה שחלקים חשובים של מדינתנו לא יהיו בעתיד בידינו, תחילה למעשה ואחר כך גם להלכה.

★

את כרמיאל יש לתכנן מיידית כעיר של חצי מיליון נפש, כלומר – כמרכז תעסוקתי, מדעי, חינוכי ותרבותי. סביבה, ובכל רחבי הגליל, יש לאפשר הקמת יישובים קהילתיים ואחרים, בהיקף שיענה על היקף הביקוש להתגורר בהם. על הקרקע באזור להימכר על פי מחירי השוק, ואז אין ספק שרבות ואולי יותר מתושבי חיפה והמפרץ יעדיפו את הגליל היפה והקריר, אם יוכלו להגיע העירה תוך זמן סביר ובתנאי תחבורה אנושיים.

בנגב שונה המצב במעט מן המצב בגליל. שם נוספת לבעיות שנמנו בזאת, גם תדמית של ”מדבר חם”, שאינו מקום מתאים להתיישבות של בני-אדם. והרי המציאות שונה לחלוטין. ראשית, עומס החום בנגב נמוך מזה שבשפלת החוף, ושנית – המדבר, שבו אין די גשם לקיום חקלאות, דווקא מתאים מאוד להתיישבות עירונית – כפי שיוכחו, בין היתר, באר-שבע, ערד ואילת. רכבת מהירה, שדה תעופה, מרכזי תיירות ותעשיית הי-טק, יפתחו את מקורות הפרנסה באזור וימשכו אליו אוכלוסייה.

הגיע אפוא הזמן להפוך את ”פיזור האוכלוסייה” מסיסמה ”ציונית” מאובקת למציאות, תוך שימוש באמצעי הטכנולוגיה המודרניים, בשילוב עם שכל ישר וכוונה אמיתית ■

הנה בטחת על משענת הקנה הרצוף הזה על מצרים

של עריץ ופושע מלחמה. אכן, כל אחד והצימברלין שלו, והשאלה היא רק – האם לכל צימברלין הציצרציל שלו? ובחזרה אל האינטלקטואל שלנו "הספון" כאמור לעיל, "בשלוות חדר עבודתו..." המציע בזאת להניח על סדר יומו המדיני של ראש הממשלה אתגר כבד אך הכרחי: טיפול ב"קנה הרצוף הזה... מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה" (אכן, יש להודות, 2700 שנים לא היקחו כהוא-זה את תקפותו של המסר בסוגייה המצרית).

בראשית שנות ה-80, זמן קצר לאחר פינוי סיני מכוחות צה"ל, חתמה מצרים על שורה של הסכמים לשיתוף פעולה אסטרטגי עם ארה"ב. ייעודם של ההסכמים היה להפוך את מצרים, המדינה הראשית בעולם הערבי, לנדבך החשוב ביותר (לצד ערב הסעודית) במדיניות האמריקנית במזרח התיכון.

היתרונות למצרים מן ההסכם הם רבים ומכריעים בחשיבותם במישור הצבאי והכלכלי כאחד.

במישור הצבאי: סיוע צבאי בסך 1.3 מיליארד דולרים לשנה (35 אחוזים לערך מתקציב ההגנה של מצרים) שנועד להחליף את הציוד הסובייטי של הצבא המצרי בציוד מערבי, אמריקאי בעיקרו. דוגמה לכך היא קווי הרכבה לטנק המערכה העיקרי של צבא ארה"ב M1A1, וכן ייצור מקומי של חלקי טנק זה; חידוש חיל האוויר המיועד להיות הגדול ביותר (ולטענת המצרים המשוכלל ביותר) במזרח התיכון תוך שנים ספורות; שיתוף פעולה באימונים שנועדו להכשיר את צבא מצרים בדוקטרינה של לחימה המקובלת בצבאות המערב.

במישור הכלכלי: ב-1990 עמדה מצרים על סף פשיטת רגל כלכלית כאשר חובות החוץ שלה עלו על סך התל"ג, ולא היה בידי קאהיר לשלם אף את הריבית על חוב גדול זה. הגיעו הדברים עד כדי ניסיון של נושיה למורטוריום על חלק מן החובות ופריסתם מחדש של היתר, על כל המשתמע מכך.

ין האינטלקטואל הספון בשלוות חדר עבודתו, החופשי משיקולי כדאיות והפטור מאילוצי הזמן, לבין הפוליטיקאי השואב את זכות קיומו מן העיקרון ש"מדיניות היא אמנות האפשרי", פעורה תהום, והדברים ידועים.

47 המאמרים המקדימים "אחרית דבר" זו הם פרי רוחם, הבהולה משהו (בשל הזמן הקצר שעמד לרשות המערכת), של קבוצת מומחים האומרת את דברה מתוך שיקול אחד בלבד: הדאגה העמוקה לגורלה של ישראל. רובם ככולם אינם מחפשים לעצמם את חסד השררה – ואת חסד ראש הממשלה וחבר שריו בכלל זה. על כן פטורים הם מן הניסיון לשאת חן בעיני מר נתניהו באמצעות ציטוט זמירות הנעימות לאוזניו. להיפך, מכיוון שחובתם היא לאמת בלבד, אם יתעורר הצורך הם יידעו לומר דברים קשים כגידיים, וגם אז תהיה זו אמת, גם אם מר יהיה טעמה. לעומתה תתגמד כל חוכמת הדיפלומטיה של הפוליטיקאי הזרזי השולף "הערכות, עיתויים, נסיבות, שיקולים", ושאר ירקות מן התבשיל הפוליטי של אותה "אמנות האפשרי", שהוא על פי רוב לשון סגיר-נהור לאופורטוניזם כפשוטו.

ואכן, האופורטוניזם, הסתגלות והכניעה לפתרונות קלים הם פיתוי רב עוצמה הרובץ בכל עת לפתחו של הפוליטיקאי, ועל אחת כמה וכמה בסיר הלחץ הישראלי.

התגמול קורץ, והנה מוצא ראש הממשלה את עצמו לוחץ את ידו של רב טבחים או של עריץ ערבי זה או אחר, רוחץ בזיו הסנוורים של רשתות הטלוויזיה, מלך ליום אחד, "גיבור השלום". העובדה שמכר את תכלית קיומה הרוחני והחומרי של ארצו היא מישנית לחלוטין, וממילא נבלעת בהמולת השמחה (לאיד). שהרי מה הם כבר "שטחים" (שלא לדבר על "ציונות") לעומת חזון השלום הנאצל במזרח התיכון החדש.

ומנגד לפוליטיקאי ניצב המדינאי בבדידותו הקשה מול הקקפונייה של כסילי התקשורת, ושל ציבור היסטרי שמוחו נשטף בסיסמת "שלום בדורנו". תעתוע הרה-אסון שהנחיל לו קודמו, פוליטיקאי צר אופקים, לאחר שקרס מול תכניו

מוקד קטלני זה על ידי דרישה נחרצת מבעלי בריתה שלא לתת יד לקבוצה זו של מדינות טרור המסכנות את שלומה של האנושות.

והנה, לא זו בלבד שאין מצרים, כמדינה הערבית הגדולה ביותר ובעלת בריתה של ארה"ב, עושה דבר בנדון, אלא שתוך הפרה בוטה של ההסכם עליו חתמה, היא משתפת פעולה עם לוב ועם צפון קוריהא. כבר בדצמבר 1994 התריע ה-CIA על שיתוף פעולה לובי-מצרי בפיתוח אמל"ח כימי באמצעות חברת התרופות המצרית "אל-נאצר", המשמשת זה שנים מסווה לייצור אמל"ח כימי במצרים. בביקורו האחרון בקאהיר העמיד שר ההגנה האמריקאי את מוברכ על חומרת המעשה, והציג בפניו מימצאים המוכיחים שיתוף פעולה מצרי-לובי.

שיתוף פעולה מצרי-צפון-קוריהאני בפיתוח טילים נמשך זה שנים רבות, וגולת הכותרת שלו היתה העברת קווי ייצור להרכבת טילי סקאד-C למצרים. העיתונות טיפלה בנושא רק לאחרונה.² אולם מקורות אמניים ובלתי תלויים, כגון חוקר סחר הנשק במזרח התיכון קנת טימרמן בעיתונו MEDNEWS, מתריעים זה שנים על שיתוף פעולה צבאי בין מצרים ולוב מזה, ובין מצרים וצפון קוריהא מזה.

הנה כי כן, מצרים מפרה זה שנים את עיקרי ההסכם בינה לבין ארה"ב בלי שושינגטון תעשה דבר בנדון. אם ניתן להסביר בדוחק את השתיקה האמריקאית בחשיבה קצרת טווח, המאפיינת את מחלקת המדינה בוושינגטון במדיניותה במזרח התיכון, קשה ביותר להסביר את האלם הישראלי. כזכור, הזהיר ה-CIA לא פעם ולא פעמיים שבמוקדם או במאוחר תיפול מצרים לזרועות הפונדמנטליזם האיסלאמי. אם כך יקרה, לא זו בלבד שכל ההשקעה האמריקאית האדירה במדינת המפתח בעולם הערבי תרד לטמיון, אלא שהמזרח התיכון כולו ייחפך, בקפיצת מדרגה, לחבית חומר נפץ, כשמדינה בת שישים מיליון נפש תהיה חמושה באמל"ח להשמדה המונית, ומצוידת ביכולת לשיגורו ובלהט דתי לביצוע המזימה.

הכישלון, האמריקאי יהיה צורב (ראה התקדים של איראן) אך נסבל, שכן ראשי הקרב הכימיים של מצרים לא ינחתו על חופי מנהטן אלא בלב תל-אביב. שיקול שגוי של מעצמה אשר יירשם כהערת שוליים בספרי ההיסטוריה, עלול לעלות לאומה קטנה בעצם קיומה", אמר הסנטור הנרי ג'קסון המנוח בהקשר ליחסי ישראל-ארה"ב.

כפי שנאמר והודגש במבוא המערכת של גיליון זה, ה"שלום" שישאל חתמה עם מצרים אינו אלא מסווה שקוף שמאחוריו עושה קאהיר הכנות למלחמה הבאה בישראל, אשר נועדה לחסל סופית את היישות הציונית המסורסת בגבולות '67 ("היישות הציונית" – שהרי ישראל כלל אינה מופיעה במפות המזרח התיכון במצרים). זאת ברוח דברי סאדאת, מי שמעולם לא טרח להסתיר את כוונותיו האמיתיות כלפי ישראל: "ייעודו של הדור שלנו הוא להחזיר את ישראל לממדיה האמיתיים בגבולות '67,

בתמורה להצטרפות קאהיר לקואליציה מול צדאם חוסיין, לחצה ארה"ב על נושיה של מצרים לשמיטת החוב. ואכן, סכום עתק של 29.5 מיליארד דולרים שהשתווה ב-1991 לכלל התליג המצרי, הושמט (הסכום מורכב משמיטת חובות של ארה"ב, יפן ומדינות הקהילה האירופית, וכן מענקים מגרמניה וממדינות ערב מפיקות-הנפט).

עד כאן התחביוניותה (החלקיות) של ארה"ב כלפי מצרים. בתמורה אין המצרים מחויבים למעשה לדבר, לבד מן הנכונות לקבל את הסיוע האמריקאי. כלומר, על פי התפיסה האמריקאית, להיות נתונים להשפעתה של וושינגטון במזרח התיכון. ההסכם לשיתוף פעולה מזכיר אמנם במעורפל את מחויבותה של מצרים להסכם השלום עם ישראל, אולם לנוכח העובדה שקאהיר הפרה למעשה את רוב סעיפי ההסכם לבד מנייתוק יחסים דיפלומטיים ומלחמה גלויה, אין לסעיף זה כל חשיבות או השפעה על מערכת היחסים בין שתי המדינות. עם זאת, המבוא להסכם כולל סעיף עיקרי רב חשיבות הנוגע לתפוצת נשק להשמדה המונית, האמצעים לשיגורו ומקורות הרכישה שלו. סעיף זה הוא תנאי קבוע המופיע ברוב ההסכמים לשיתוף פעולה צבאי שארה"ב חותמת עם מדינות אחרות, והוא סעיף סטנדרטי המופיע בכל ההסכמים שעניינם רכישת נשק אמריקאי. זאת במסגרת מחויבותה של וושינגטון לשתי אמנות: האמנה לאיסור הפצתו של אמל"ח כימי וביולוגי, וכן האמנה לאיסור תפוצת טילים שטוחים עולה על 300 ק"מ (ה-MTCR). למותר לציין ששתי אמנות אלו מופרות דרך קבע, ואין בידי המדינות החתומות עליהן, כולל המעצמות, כדי לכפות אותן על המדינות העברייניות שכן החתומות, לא כל שכן על אלו שאינן חתומות על האמנות דוגמת מצרים. מכאן שעיקר המאמץ האמריקאי מופנה לבידודם של מוקדי התפוצה המסוכנים ביותר, ואלה הם צפון קוריהא ולוב, שתי מדינות המוגדרות (בין היתר) על ידי הקונגרס האמריקאי כמדינות התומכות בטרור. צפון קוריהא היא היצרנית והספקית העיקרית למדינות ערב ואיראן של טילים בליסטיים, סקאד B וסקאד C. ה-NO-DONG בעל הטווח של 1.200 ק"מ הוכנס ב-1995 לשימוש מבצעי בצפון קוריהא, וסביר להניח שתוך זמן קצר יעמוד אף טיל זה לרשות מדינות ערב שהיו שותפות במימון פיתוחו, כגון לוב וסוריה.

לוב היא ככל הנראה מאגר הנשק הכימי השלישי או הרביעי בגודלו בעולם (ראה מאמרו של דני שהם בגיליון זה). מאחר שבין לוב לצפון קוריהא (וכן מצרים, איראן וסוריה) מתקיים זה שנים שיתוף פעולה הדוק בפיתוח ובמימון, צופה ה-CIA שכבר בעשור הקרוב יהיה בידי הערבים כדי לאיים על מחציתה של אירופה בטילים בליסטיים (ובמהרה בטילים מונחים) חמושים ברש"קים כימיים או בקטריולוגיים.¹ הנה כי כן, אחד ממוקדי הסיכון החמורים ביותר בעולם הוא הציר לוב-צפון-קוריהא. אך טבעי אפוא שושינגטון מנסה לבודד ולמתן ככל האפשר

¹ ראה מאמרה של מרגרט תאצ'ר בגיליון הקודם של **נתיב**

² ראה לדוגמה הארץ מ-22.6.96

הסכנה החמורים בעולם, עולה אפוא בקנה אחד עם האינטרס של המערב כולו.

★

"בחרתם בקלון מפחד מלחמה, קיבלתם את הקלון והמלחמה יחדיו", קרא צירציל בסיום אחד מנאומיו בפרלמנט. גדולתו של המדינאי הבריטי היתה בכך שלא רק נאה דרש אלא נאה קיים, וזה כל ההבדל בין פוליטיקאי למדינאי: "הראשון משרת את ההיסטוריה, השני מעצב אותה". מטרניך העשיר הגדרה מפורסמת זו המיוחסת לאמרסון במשפט הבא: "משבר מדיני הוא קרש קפיצה למדינאי המרחיק ראות ובור קבר לפוליטיקאי צר האופקים". ישראל נתונה ב"משבר מדיני" חריף יותר מכל מה שמטרניך יכול היה להעלות על דעתו כאשר אמר את שאמר ב-1815 בקונגרס וינה. ימים יגידו אם יתעלה נתניהו לדרגת מדינאי ויחלץ את ישראל ממלכודת "תהליך השלום".

א.ס.

את היתר יעשה הדור הבא...". דבקותה הכפייתית של ישראל בהסכמי-קמפ דייויד נובעת מן החשש שאם השלום עם מצרים יקרוס, תקרוס בעקבותיו כל ה"קונצפציה" המכונה "תהליך השלום" הנבנית בדי עמל זה שני עשורים. ראייה היסטורית זו הוא לזו ההסכמה הלאומית, שהרי את השלום עם מצרים חולל הליכוד, והשמאל ברך עליו. בקהיר מבינים היטב את המילכוד הישראלי בסוגייה המצרית, והוא המשמש למצרים מנוף לטיפוח האנטישמיות הארסית מזה, ועוינות במישור הדיפלומטי מזה.

מאחר ונתניהו משוחרר מן ההונאה העצמית של "תהליך השלום" שהוא רואה בו אמצעי לחיסולה של ישראל בלבד (ראה את עמוד השער של גיליון זה), מן הראוי שיהיה משוחרר גם מן העקבות במישור המצרי, שהרי מדובר בסיכון אסטרטגי שקשה להפריז בחומרתו. למזלה של ישראל (ולמזלו של נתניהו כראש הממשלה) שותף המערב כולו לחשש הכבד מן הגיין האיסלאמי, החמוש בנשק להשמדה המונית וביכולת לשיגורו. האינטרס הישראלי בחשיפתה של מצרים כשותפה פעילה ליצירת אחד ממוקדי